

Виши асистент мр Мирјана Пупић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ЕПИТРОПИ У ДУБРОВАЧКОМ ПРАВУ

*Уз помоћ архивске грађе у раду се обрађују важнија питања која се односе на институт епитропа у дубровачком праву. Најприје се указује на поријекло овог института које је врло сложено. Аутор сматра да се може повезати са римским посткласичним правом, с једне, и византијским правом, с друге стране. Након тога анализирају се одредбе о епитропима садржане у *Statutorum civitatis Ragusii* и *Liber Omnium Reformationum*. Такође, проучавају се и одредбе о епитропима у статутима неких других приморским градова ради међусобног поређења. Уочавају се многе сличности и неке битне разлике уз закључна разматрања.*

Кључне ријечи: Епитропи; Дубровник; *Statutorum civitatis Ragusii*.

* * *

Извршилац тестамена је лице коме је повјерена дужност да изврши посљедњу вољу оставиоца. Сам тестатор именовано би епитропа, и то именовање садржано је у самом тестаменту. Ти извршиоци тестамена постављали би се или у интересу насљедника или у интересу прималаца завјештања. У интересу насљедника, углавном су се постављали због могућег сукоба око насљедства или због њихове одсутности. Али без обзира на разлоге постављања, главна дужност коју је имао извршилац била је да се постара за стварно извршење свих одредаба тестамена.

Најстарије римско право није познавало институт извршења тестамена. С обзиром на то да је именовано насљедника *velut caput et fundamentum totius testamenti*,¹ насљедник се јавља и као директни извршилац тестамена, те је због тога искључена могућност да се трећем

Мирјана Пупић, mirjana.pupic@pravni.ues.rs.ba.

¹ Gai Inst. 2.229. "... Testamenta vim ex institutione heredis accipiunt, et ob id velut caput et fundamentum intellegitur totius testament heredis institution".

лицу повјери тај посао. Међутим, у каснијем класичном праву долази до промјена јер се дозвољавало да се обављање одређених *post mortem* послова повјери лицима која нису ни насљедници а ни примаоци завјештања. То се чинило кроз посебан облик мандата тзв. *mandatum post mortem*, који није саставни дио тестаментa. Задужења преузета на тај начин могла су да буду различита, нпр. изградња споменика после смрти манданта.² Мандатар је посао морао да изврши према примљеном налогу. Контрола његовог рада је у надлежности сукцесора манданта.³ Овакав мандатар нема право на оставину или њен дио да би тим диспонирао. Његова овлашћења темеље се на уговору о мандату а не на одредби посљедње воље, дакле, нема функцију извршиоца тестаментa.

Са ширењем хришћанства јавља се обичај да тестатор дио или цијелу заоставштину намјени у религиозне сврхе. Тестатор је за извршење овог важног задатка именовao посебна лица, која су под контролом епископа. Та лица су имала право на *lucrum* из оставине ако су испоштовали све одредбе посљедње воље тестатора везане за побожне сврхе.⁴ Као побожне сврхе спомињу се располагања у корист заробљеника (*captivi*) и располагања у корист сиротиње (*pauperes*). Насљедницима, легатарима и фидекомисарима било је забрањено да оспоравају исплату оваквих легата. У случају да тестатор није именовao посебног извршиоца било је предвиђено да се његов задатак повјери епископу,⁵ који добија положај службеног извршиоца. Дакле, ту налазимо почетке института извршења тестаментa, али у пуном смислу те ријечи овај институт проналазимо тек у византијском праву.⁶

Наиме, византијско право је озаконило право сваког тестатора да именује извршитеље тестаментa.⁷ Уколико би именовани од тестатора одбили ту дужност, владар је имао право да именује друге извршиоце посљедње воље. Смрћу једног епитропа, та дужност прелази на оста-

² Ulpij. D, 17, 1, 12, 17; Paul. D 31, 88,1.

³ Ulpi. D. 17, 1, 12, 17.

⁴ Nov. 131, 11.

⁵ C. 1, 3, 28.

⁶ В. Чучковић, „Епитропи у старом дубровачком праву“, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву* XI/1963, 262–263. О поријеклу установе тестаментарог извршиоца и њеног појављивања у рановизантијском праву вид и Л. Маргетић, „Наше најстарије опорукe и римско-бизантско право“, *Зборник радова Правног факултета у Загребу* 31/1981, 424–435; Л. Маргетић, „*L'esecutore testamentario nei piu antichi testamenti dalmati*“, *Studi in onore di Arnaldo Bscardi III*, Milano 1982, 511–534; Т. Матовић, „Епитроп (ἐπίτροπος) – извршилац тестаментa“, *Зборник радова Византолошког института* LI/2014, 187–214. Изворна подлога рада почива на завјештањима која су сачувана у архивима светогорских манастира.

⁷ К. Е. Zacharia von Lingenthal, *Geschichte des Griechisch – romischen Rechts*, Frankfurt 1955, 163–164.

ле суепитропе, на лица одређена од самог епитропа или на насљеднике епитропа. Ако из неког разлога првобитно именовани епитропи не приступе извршењу или не проведу до краја диспозицију тестатора, онда се не даје право насљедницима оставиоца да преузму ту дужност, нити да на неки начин учествују у супституисању новог извршиоца. Византијски прописи су детаљно регулисали односе између епитропа и насљедника. Тако је било утврђено да се постављањем епитропа не могу повриједити права нужних насљедника, те да они управљају само легатном имовином, а да немају никаква овлашћења над оном имовином која је припала насљедницима. За вријеме привременог управљања повјереном имовином епитропи су дужни да испуне све одредбе тестаментa и исплате повјериоце, а о ономе што преостане послије извршених исплата они нису били дужни да подносе извјештај. Цар Манојло Комнен увео је посебан сумарни поступак за све спорове које су водили епитропи.⁸ Дакле, у односу на римско право, византијско право је донијело значајније промјене, али није у потпуности изградило институт извршења тестаментa. Међутим, чињеница је да је одатле преузет у источнојадранске градове гдје се даље изграђивао, односно прилагођавао специфичним локалним потребама.

У средњовјековним источнојадранским статутима употребљавају се различити термилошки називи којима се означава извршилац тестаментa. Тако се сусрећемо са изразима: *commissaries*, *fideicommissarius*, *procurator* и *executor testamenti*. У дубровачком праву најчешће се користи византијски термин (*e*)*pitropus* што потврђује и *Statutorum civitatis Ragusii*.⁹ Како би дали што потпунију слику о епитропима у раду смо користили и статуте ових источнојадранских комна: Котора,¹⁰ Будве,¹¹ Сплита,¹² Задра,¹³ Шибника¹⁴ и Трогира.¹⁵ Важно

⁸ В. Чучковић, 264.

⁹ Статут града Дубровник, *Statutorum civitatis Ragusii* 1272, Valtazar Bogišić et С. Јигећек, превели Мате Крижман и Јосип Колановић, Дубровник 1990.

¹⁰ Статут града Котор, *Statuta civitatis Cathari*, превод оригинала из 1616. године, Државни архив Црне Горе, Котор 2009.

¹¹ Средњовјековни Статут Будве, с италијанског превео и предговор написао Никола Вучковић, Будва 1988.

¹² Статут града Сплит, *Statuta civitatis Spalati*, приредио и превео Антун Цвитанић, Сплит 1985.

¹³ Задарски Статут са свим реформацијама односно новим уредбама донесеним до године 1563, *Statuta Ladertina cum omnibus reformationibus usque ad annum MDLXIII factis* превели Калановић Јосип и Крижман Мате, Задар 1997.

¹⁴ Књига статута, закона и реформације града Шибеника, превео Златко Херков, Шибеник 1983.

¹⁵ Статут и реформације града Трогир, *Statuta et reformationes civitatis Trogurii*, приредио и тумачем попрадио Строхол Иван, Загреб 1915.

је истаћи да статуту наведених комуна настају готово истовремено, тј. у периоду од друге половине 13. вијека па до средине 14. вијека.

Занимљива ситуација је у статутима Мљета, Корчуле и Ластова, који не предвиђају епитропе, иако се у сачуваним документима са ових острва он јавља. Као примјер наводимо тестамент са Ластова од 20. фебруара 1344. године. Драга, жена Михе Видојевића, оставља дио иметка својим епитропима Продану Станићу, Богдану Прибићу и Јурси Петрашићу.¹⁶ Вјероватно се извршиоци тестамента наводе по дубровачком узору што је и разумљиво будући да су поменута острва имала посебан правни положај у оквиру Дубровачке комуне, касније републике.

Дубровачки статут доноси мало података о епитропима, али упркос тој чињеници представља важан извор за проучавање овог института јер су у њему ипак сачуване поједине одредбе о епитропима и њиховом дјеловању. Дакле, свако лице, састављајући свој тестамент, има право по својој вољи да именује извршитеље тестамента и да одреди да им се преда имовина. Ти извршитељи дужни су у свему да поступају према одредбама тестатора.¹⁷ Статутом није регулисано да ли се тако именовано лице мора и прихватити те дужности као што је то био случај у статуту Котора, гдје члан 435. прописује обавезу да прихвате именовање за епитропа под пријетњом казне од 100 перпера у корист комуне. Такође, у Сплиту су начелник и службеници града могли приморати наведене извршитеље да испуне ту дужност.¹⁸ Сродници или насљедници нису имали право да се супротставе епитропима и да их ометају у извршењу тестамента.¹⁹ С друге стране, епитропи су били обавезни да поднесу извјештај о свом раду уколико би то захтијевали сродници до четвртог степена сродства. Ако такав сродник утврди да епитропи поступају супротно вољи тестатора могли су се обратити црквеном суду. Црквени суд је имао надлежност да присили постављеног епитропа на извршење тестамента,²⁰ без могућности његовог опозива. Слична рјешења сусрећемо и у одредбама сплитског статута.²¹ Међутим, у Котору је свјетовни суд могао лишити дужности извршитеља тестамента и умјесто њега именовати два способна лица који ће заједно са сродницима извршити тестамент.²² У статуту Будве о томе нема никаквих података. Наиме, од свих овде анализираних статута најмање пажње епи-

¹⁶ *Codex Diplomaticus XI*, dok. 87. Вид. Г. Чремошник, *Нотарске листине са Ластова*, Споменик ХЦИ, Београд 1939, 29.

¹⁷ *Stat. Ragusii IV*, 74.

¹⁸ *Stat. Spalati III*, 22.

¹⁹ *Stat. Ragusii IV*, 75.

²⁰ *Stat. Ragusii IV*, 74.

²¹ *Stat. Spalati III*, 23.

²² *Stat. Cathari 187*; *Stat. Šibenika V*, 14.

тропима посвећује статут Будве. Из одредаба статута јасно се види да је и у Будви била позната установа извршиоца тестамена и да су насљедници морали овим лицима препустити цјелокупну имовину коју је тестватор оставио.²³ Међутим, остаје нејасно је да ли ова лица могу одбити улогу епитропа, да ли су о свом раду полагали рачуне градском кнезу, затим, које су казне биле предвиђене ако се утврди да су поступали супротно вољи тестватора. Такође, и многа друга питања остају без одговора.

Највјероватније да су извршиоци тестамена у Дубровнику и Будви, као што је то била пракса и у другим градовима, морали првенствено саставити попис свих покретних и непокретних добара оставиоца, укључујући сва његова дуговања и потраживања, и депоновати га код посебних службеника. Ипак, та одредба није садржана у статутима поменутих градова за разлику од статута Котора, Сплита и Трогира који прописују да епитропи у одређеним роковима морају саставити инвентар цјелокупне имовине, под пријетњом новчане казне. Исту обавезу имали су епитропи у Задру и Шибенику, али под пријетњом да буду уклоњени са дужности извршитеља и да изгубе све што им је остављено на основу тестамена. Уколико су већ нешто преузели из оставине били би присиљени да врате насљедницима.²⁴

За епитропа је могло да буде именовано свако пословно способно лице, укључујући и жене. Тако у тестаменту датираном 1281. године Савин Гателдића изјављује: „... *et constituto meam pitropam uxorem meam Agaape, et volo quod ipsa uxor mea sit domina et patrona in vita sua de omnibus bonis meis mobilibus et stabilibus.*“²⁵ Владао је обичај да се будући епитропи обавијесте о именовању, што Статут није озаконио. Међутим, Дубровачки Статут дозвољава да епитропи буду и свједоци тестамена. Овдје је значајно поменути и друга статутарна рјешења, попут оног у Задарском статуту, према коме је жена могла бити извршилац тестамена али не и свједок у тестаменту.²⁶ По задарском, шибенском и сплитском статуту поновном удајом удовица губи право да буде извршилац тестамена умрлог мужа.²⁷ Ову одредбу не садржи дубровачки статут.

²³ *Stat. Budve*, 168.

²⁴ *Stat. Carhari* 435; *Stat. Spalatii* III, 22; *Stat. Tragurii ref.* II, 36; *Stat. Ladertina* III, 121; *Stat. Šibenika*, V, 15.

²⁵ Г. Чremoшник, *Списи дубровачке канцеларије књ. I, записи нотара Томазина де Севере*, Загреб 1951, 156 (... И по уговореном мој епитроп нека буде моја супруга Агапа, нека буде власница и господарица за свога живота свом мојом покретном и непокретном имовином...).

²⁶ О томе вид.: В. Пезељ, „Назнаке правног положаја жене у средњовјековном Задру“, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту* 3–4/2006, 546; И. Беуц, „Статут задарске комуне из 1305. године“, *Вјесник Државног архива у Ријеци*, Ријека 1954, 717.

²⁷ *Stat. Ladertina* III, 122; *Stat. Šibenika* V, 16; *Stat. Spalatii* III, 28.

Међутим, нотар Томазино Севере у свом тестаменту именује за епитропа своју жену Стану, али ако се одлучи поново удати, хоће да тада његови епитропи буду ризничари старе цркве Свете Марије из Дубровника.²⁸ У погледу положаја удовице и дужности епитропа говори се у одредби са насловом *De muliere que bona viri sui possidere debeat post obitum dicti viri sui*. Удовица која чува вјерност мужевљевој постелји, посједује сву његову непокретну имовину. Ако та имовина није довољна за пристојан живот, односно ако није било непокретне, већ само покретне имовине, тада су епитропи обавезни да јој дају или додају нешто од покретнина у циљу обезбјеђења удовице. Уколико дође до несагласности између епитропа и удовице, о томе ће одлучивати кнез са Малим вијећем, *consideratis omnibus condicionibus mulieris, faciet ei addi vel dari de mobili pro vita sua, ut videbitur convenire*.²⁹ Которским статутом утврђује се иста обавеза за епитропе. Они заједно са сродницима мужа треба да одреде средства неопходна за издржавање удовице, али овај статут не садржи текст којим се регулише питање несагласности.³⁰

Према Задарском и Трогирском статутом за извршиоце тестамена су могла бити постављена само она лица која су подвргнута световној власти и кнезу комуне.³¹

Дужност епитропа се повјеравала лицима која нису имала материјални интерес на оставини, али ту обавезу могао је декујус да повјери и својим наслѣдницима. Епитропство није било везано за лица одређених занимања или друштвених категорија, али углавном међу именованим извршиоцима налазило се једно или више свештених лица да би својим учешћем пратили извршење легата намијењених црквеним установама.

Видјели смо из претходно написаног да се као епитропи или као супститути именованих епитропа могу именовати и ризничари цркве Свете Марије. Чињеница је да се они именују зато што врше одређену службену функцију, али је њихово постављање садржано у приватној диспозицији тестатора, израженој у његовом тестаменту. Према томе, они немају својство службених извршилаца тестамена. Њих дубровачко право није познавало. За епитропе су се обично именовали онда када се приход од имовине завјешта да се кроз дуги низ година или трајно додјељује у религиозне сврхе. Такав је тестамент Марина Пезене од 23. јула 1283. године. Наиме, жеља тестатора је да ризничари цркве Св. Марије као епитропи убирају годишње приходе од закупа куће у износу од 12 перпера, те да морају намијенити осам за служење миса,

²⁸ *Codex Diplomaticus VI*, dok. 383.

²⁹ *Stat. Ragusii VIII*, 43.

³⁰ *Stat. Carhari* 194.

³¹ *Stat. Ladertina V*, 119,120; *Stat. Tragurii ref. I*, 81.

а четири за оброке сиромаша.³² Можемо да претпоставимо да је главни разлог за именовање благајника за епитропе тај што су тестатори вјеровали да ће се они у тој улози боље снаћи од неког сродника или пријатеља, будући да су већ имали искуство и успостављене веза са онима који треба да приме новац из легата.

Свака исплата легата од стране епитропа биљежила се у нотарске књиге, а доцније је и уведена посебна књига под називом *Distribuciones testamentarum*. Ова књига садржи све исплате које насљедници чине извршиоцима тестаментата и легате које епитропи дозначују из те имовине.

Број епитропа који су именовани у тестаментима, неуједначен је. Тако је у свом тестаменту Божо Милутиновић одредио осам епитропа,³³ док су у тестаменту Радосава Шагарелића наведена имена петорице епитропа.³⁴

Дубровачки статут спомиње и материјалну одговорност епитропа, али само у оквиру имовинских спорова у које се упусте малољетни насљедници. Дакле, малољетне насљеднике епитропи нису дужни да заступају, док неко од тих насљедника не постане пунољетан. Према томе, кад један од насљедника постане пунољетан, епитропи су обавезни да заступају и њега и малољетнике. Буду ли се ипак ти извршитељи тестаментата, противно одредби овог статута, упустили у спорове који се тичу имовине само малољетних насљедника, а овима услиједи каква штета, онда су епитропи дужни да им надокнаде сву ту материјалну штету, али само онда ако то буду тражили сами насљедници када постану пунољетни.³⁵ Потпуно идентична одредба садржана је у которском статуту³⁶ и то нам говори да су се толерисале извјесне активности епитропа које оставилац својом диспозицијом није ставио епитропима у дужност, а које би требало да врше друга, за то овлашћена лица, конкретно, тутори малољетних насљедника. Дакле, у овом случају, епитропи дјелују у својству *negotiorum gestor-a*.³⁷

Liber omnium Reformationum садржи одредбу којом се наређује свим епитропима тестаментата да исплате прокураторима Св. Марије дио који им припада *de decimus*, и то под пријетњом казне од 25 перпера за сваког епитропа који не буде поштовао овај пропис. У обра-

³² *Списи дубровачке канцеларије књ.2, записи нотара Томазина де Севере 1282-1284*, преписао и уредио Јосип Лучић, Загреб 1984, док. 1129. Ризничари у својству епитропа јављају се у бројним тестаментима. Као примјер вид. и док. 1232, 1293.

³³ *DAD, Testamenta Notariae, No 84, f 131.*

³⁴ *DAD, Testamenta Stagni, No 2, f2.*

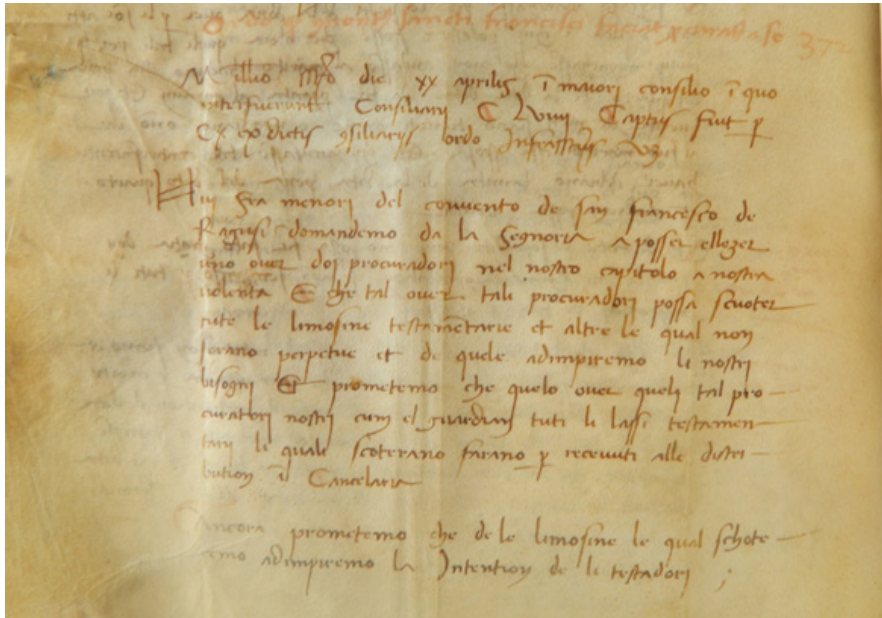
³⁵ *Stat. Ragusii IV, 76.*

³⁶ *Stat. Carhari 189.*

³⁷ В. Чучковић, 257.

зложењу прописа наводи се да се ова *decima* често није исплаћивала.³⁸ Одлуком из априла 1446. године говори се о дужности прокуратора у погледу завјештања, нпр. у самостану Св. Фрање.³⁹

Слика бр. 1. *DAD, Liber viridis, cap. 372, f 281.*

У Которском статуту установљена је обавеза за епитропе да од свих легата *ad pias causas* исплате одговарајући дио прокураторима Св. Трипуна за поправку или украс те цркве и то три одсто перпере од сваког тестаментa.⁴⁰ Када се ради о исплати овог легата можемо запазити да у Котору није била предвиђена новчана казна за епитропе.

Сљедећа одредба садржана у *Liber Omnium Reformationum* наређује насљедницима, а ако њих нема, онда епитропима да одмах исплате новчане казне умрлог. Тако се обезбјеђује право комуне на наплату новчаних казни и послје смрти, али се притом води рачуна о стању имовине, јер се казне не наплаћују у пуном износу из оставине оних који нису имали довољно имовине (*Et condemnationibus illarum qui sunt mortui et non habent succesores, debeant solvi per suos epitropos statim, et non ponantur in ista rata condemnationis mortui qui non habent de bonis suis*).⁴¹

³⁸ *Liber omnium reformationum civitatis Ragusi*, објавио Александар Соловјев, Београд 1936, VIII, 9. у наставку LOR.

³⁹ *DAD, Liber viridis, cap. 372, f 281.*

⁴⁰ *Stat. Carhari* 435.

⁴¹ LOR, XIV, 7.

Велико вијеће је донијело одредбу која се односила на отуђивање имања на Пељешцу. Свима који посједују имања на Пељешцу, ускраћује се да таква имања оставе црквама – *dimittere ecclesiis, religiosis vel religiosabus, mendicantibus nec clericis aliis quibuscunque, nec laicis cum aliquo afflictu vel tributo exinde prosolvendo*, а дозвољава се да тај дио имања оставе – *sed possint illas dimittere laicis secularibus civibus Ragusii et comorantibus in civitate Ragusina, libere sine aliquo afflictu vel tributo exinde prosolvendo*.⁴² Извори говоре да су се извјесни дијелови Пељешца налазили у рукама Дубровчана још у XII вијеку, како то произлази из Дубровачко-српског уговора из 1186. године.⁴³ Такву имовину епитропи су обавезни да продају, према одлуци оставиоца, у року од годину дана, рачунајући од смрти оставиоца, а под пријетњом казне од 50 перпера за сваког епитропа. То је и једини случај гдје је утврђен временски рок који су епитропи дужни поштовати.⁴⁴

Редослијед исплата најчешће је одређивао сам тестатор. Ипак, извјесна потраживања имала су првенство код исплате. Приоритет је свакако женин мираз, што потврђује и одредба статута: *Intentionis enim nostre est, ut semper et in omni causa, dos sive perchivium mulieris sit salvum*. Такође, жени се даје *privilegium exigendi* испред свих дугова мужа, закључених након пријема мираза.⁴⁵ Даље, рок у којем епитропи треба да изврше обавезе препушта се диспозицији оставиоца. Једини случај када се утврђује временски рок који епитропе обавезује је продаја имања на Пељешцу коју треба да изврше у року од једне године од смрти тестатора.

Скоро да нема тестаментa који извршитељима не налаже подмирење свих пословних обавеза. Трговци са разгранатим пословањем знали су се затећи пред смрћу уз мноштво неријешених пословних обавеза и судских спорова. Због тога њихова завјештања некада броје десетке страница, а позивају епитропе и на поштовање записа у трговачким књигама.⁴⁶

Занимљиво се подсјетити да су сви тестаторови дужници уписивани у посебну књигу под називом *Libro speculi*, а о томе свједочи одлука донесена 19. маја 1447. године.⁴⁷

⁴² LOR, XXX, 6.

⁴³ М. Кос, „Дубровачко-српски уговори до средине 13. вијека“, *Глас Српске Краљевске Академије* 67/1927, 3.

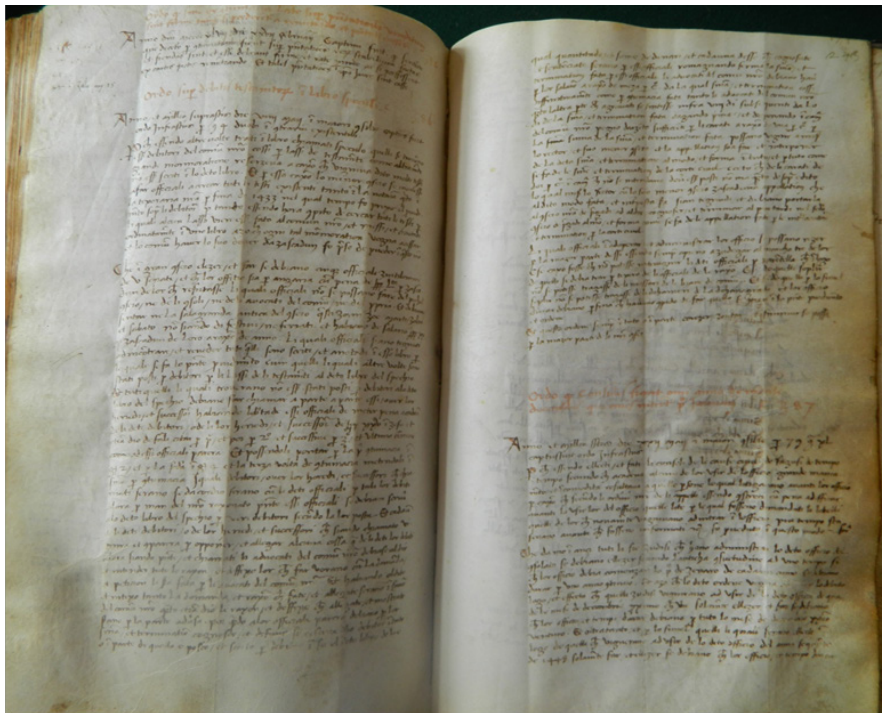
⁴⁴ *Ibid.*, 168.

⁴⁵ *Stat. Ragusii* IV, 1,15,16.

⁴⁶ З. Јанковић-Рөмер, „На размеђи овог и оног свијета, прожимање појавног и трансцедентног у дубровачким опорукама касног средњег вијека“ *Отцум* 3-4/1994, 8.

⁴⁷ *DAD., Liber viridis, cap. 386, f 338–340.*

Слика бр. 2. *DAD, Liber viridis, cap. 386, f 338–340.*

У вријеме када је куга узела маха, уочава се све већа учесталост писања тестамената, због чега су се извршитељи жалили јер због великог броја тих завјештања нису у стању правовремено их и према броју обрадити. Стога је Велико вијеће одлучило да извршитељи смију обављати свој посао без јавне прокламације, те да смију биљешке о томе водити и само у својим папирима, а да би тај посао могли извршити што је прије могуће.⁴⁸ Чињеница да се проблем извршења тестамената из периода Црне смрти провлачио још годинама након што је епидемија напустила град само још додатно говори о неадекватности мјера које су предузимале дубровачке власти.⁴⁹

Епитропи своју дужност углавном обављају бесплатно, али, по одредбама Статута, дозвољени су легати у њихову корист. У том случају постоји једно ограничење. Као што смо раније рекли, епитроп може да буде и свједок тестамената, али у том случају његов исказ не вриједи у

⁴⁸ Г. Раванчић „Прилог проучавању Црне смрти у далматинском граду (1348-1353)-рапон изворне грађе и стање истражености на примјерима Дубровника, Сплита и Задра“, *Повјесни прилози* 24/ 2004, 16.

⁴⁹ Г. Раванчић *Црна смрт из 1348–1349. У Дубровнику. Средњовјековни град и доживљај епидемије*, докторска дисертација, Загреб 2006, 216.

оном дијелу тестаментата који се односи на њему даривани дио имовине – *nullus autem pitropus seu testis de hiis que sibi a mortuo vel mortua dimituntur, testificari valeat. Sed ad utilitatem aliorum pitroporum vel aliarum personarum testificacio ejus valeat et scribatur*.⁵⁰ Често се међу обдареним лицима налазе и имена епитропа тестаментата. Такав је тестамент и Јове Витковића који епитропу Продану Војновићу оставља легат у износу од десет перпера и нож као опомену.⁵¹ Мишљења смо да даривања која тестватор чини у корист епитропа представљају накнаду за сав њихов рад, као и бројна задужења која они преузимају извршавајући тестамент. За разлику од дубровачког неки статуту на источнојадранској обали предвиђају награду извршитељима тестаментата онда када то тестватор није сам одредио. Као примјер наводимо сплитски и трогирски статут.⁵² Ови статуту одређују и посебне службенике који надзиру правилно извршење тестаментата. У Сплиту су ти надзорници – *iudices super usuris et testamentis*, а у Трогиру је такве службенике постављао кнез у сваком појединачном случају и они су добијали одговарајућу накнаду за рад.⁵³

Иако се епитропима повјерава цјелокупна имовина, контрола њиховог рада остаје и даље у области црквеног права.

Сама дистрибуција извршења тестаментата, иако посредно, сасвим јасно говори и о ефикасности дубровачке средњовјековне канцеларије и дубровачке власти уопште. Према подацима којима располажемо, више од половине забиљежених тестаментата било је и извршено у предвиђеним законским роковима.⁵⁴

Око института извршења тестаментата покреће се читав низ питања. Прво питање тиче се поријекла ове установе. Мишљења смо да се идеја епитропа дугује римској правној традицији, док утемељење припада византијском праву. По том узору дограђивао се овај институт у дубровачком праву, али уз утицај домаћих фактора који су резултат унутрашњег развоја сваког народа. Свако вријеме тражило је да се епитропи уклопе у цјелину правног система и потреба времена. Именовање епитропа сматрало се једним од саставних дијелова сваког тестаментата у дубровачком праву. Чланови најближе фамилије сматрају се особама од највећег повјерења и оданости, те се често тражи њихово присуство у својству извршиоца тестаментата. Међутим, код трајних легата

⁵⁰ Stat., Rag. III, 41.

⁵¹ DAD, Testamenta Notariae, No 73, f 141.

⁵² Stat. Spalatii III, 22; Stat. Tragurii, ref. II, 47.

⁵³ Stat. Spalatii III, 23; Stat. Tragurii, I, 76.

⁵⁴ О односу извршених и неизвршених тестаментата видјети графикон Г. Раванчић, *Опоруке, опоручитељи и приматељи опоручних легата у Дубровнику с краја тринаестог и у првој половини четрнаестог столећа*, Хрватски институт за повјест, Загреб 2011, 101.

које треба периодично извршавати у будућности, извршење тестаментарадије се повјеравало институцији умјесто појединцу.

Као што се види из изложеног, статути источнојадранских комуна посвећивали су пажњу правној регулацији института тестаментарног извршитеља. Та чињеница указује на важност коју су имали епитропи у касносредњовјековним урбаним средиштима. Будући да су статути у великој мјери настали према обрасцима састављеним у сусједним италијанским комунама, то је утицало на то да су статутарне одлуке источнојадранских комуна садржале скоро идентичне одредбе о епитропима. Ипак, с обзиром на чињеницу да је свака источнојадранска комуна била на неки начин самостална политичка заједница која је настала под утицајем специфичних локалних друштвених и политичких околности, то је утицало да је сваки од овде разматраних статута, поред неких заједничких црта, имао и посебности везане за установу епитропа. То се примјећује упоредимо ли Дубровачки и нпр. Которски статут у чињеници да је положај епитропа веома сличан у ова два сусједна града, али у которском статуту налазимо одредбе које дубровачки правни прописи нису обухватили.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Беуц, Иван, „Статут задарске комуне из 1305. године“, *Вјесник Државног архива у Ријеци*, Ријека 1954;
2. Јанковић-Рџмер, Зденка, „На размеђи овог и оног свијета, прожимање појавног и трансцедентног у дубровачким опорукама касног средњег вијека“, *Отцум* 3-4/1994;
3. Кос, Милко, „Дубровачко-српски уговори до средине 13. вијека“, *Глас Српске Краљевске Академије* 67/1927;
4. Маргетић, Лујо, „Наше најстарије опорукe и римско-бизантско право“, *Зборник радова Правног факултета у Загребу* 31/1981;
5. Маргетић, Лујо, “L’esecutore testamentario nei piu antichi testamenti dalmati”, *Studi in onore di Arnaldo Bscardi III*, Milano 1982;
6. Матовић, Тамара, „Епитроп (ἐπίτροπος) – извршилац тестаментара“, *Зборник радова Византолошког института* LI/2014;
7. Пезељ, Вилма, „Назнаке правног положаја жене у средњовјековном Задру“, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту* 3-4/2006;
8. Раванчић, Гордан, „Прилог проучавању Црне смрти у далматинском граду (1348–1353) – распон изворне грађе и стање истражености на примјерима Дубровника, Сплита и Задра“, *Повјесни прилози* 24/2004;
9. Раванчић, Гордан, *Црна смрт из 1348–1349. У Дубровнику. Средњовјековни град и доживљај епидемије*, докторска дисертација, Загреб 2006;

10. Раванчић, Гордан, „Опоруке, опоручитељи и приматељи опоручних легата у Дубровнику с краја тринаестог и у првој половини четрнаестог столећа“, *Хрватски институт за повијест*, Загреб 2011;
11. Чучковић, Вера, „Епитропи у старом дубровачком праву“, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву* XI/1963;
12. Чremoшник, *Нотарске листине са Ластова*, Споменик ХСІ, Београд 1939;
13. Zacharia von Lingenthal, Karl Eduard, *Geschichte des Griechisch – römischen Rechts*, Frankfurt 1955.

Објављени извори

1. Статут града Дубровника, *Statutorum civitatis Ragusii* 1272, Valtazar Bogišić et С. Јireček, превели Мате Крижман и Јосип Колановић, Дубровник 1990;
2. Статут града Котора, *Statuta civitatis Cathari*, превод оригинала из 1616. године, ур. Јелена Антовић, Државни архив Црне горе, Котор 2009;
3. Средњовјековни статут Будве, с италијанског превео и предговор написао Никола Вучковић, Будва 1988;
4. Статут града Сплита, *Statuta civitatis Spalati*, приредио и превео Антун Цвитанић, Сплит 1985;
5. Задарски статут са свим реформацијама односно новим уредбама донесеним до године 1563, *Statuta Ladertina cum omnibus reformationibus usque ad annum MDLXIII factis*, превели Калановић Јосип и Крижман Мате, Задар 1997;
6. Књига статута, закона и реформација града Шибеника, превео Златко Херков, Шибеник 1983;
7. Статут и реформације града Трогира, *Statuta et reformationes civitatis Tragurii*, приредио и тумачем попрадио Стрoхол Иван, Загреб 1915;
8. *Codex, Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XI, sabrao i uredio Tadija Smičiklas, Zagreb 1913;
9. Списи дубровачке канцеларије књ. 1, записи нотара Томазина де Севере 1278–1282, преписао и уредио Грегор Чremoшник, Загреб 1951;
10. Списи дубровачке канцеларије књ. 2, записи нотара Томазина де Севере 1282–1284, преписао и уредио Јосип Лучић. Загреб 1984;
14. *Liber omnium reformationum civitatis Ragusi*, objavio Aleksandar Solovjev, Beograd 1936.

Необјављени извори

Државни архив у Дубровнику (ДАД) фондови:

1. *Testamenta Notariae*;
2. *Testamenta Stagni*;
3. *Liber Viridis*;

Електронски претраживачи извора римског права:

1. BIA – Bibliotheca iuris antiquae, Sistema informativno integrato sui diritti dell'antichità, Direzione scientifica di Nicola Palazzolo, Milano 2000

Senior Assistant Mirjana Pupiћ, LL.M.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

EPITROPES IN DUBROVNIK LAW

Summary

With the help of archival material, author in this work reviews some fundamental questions referring to the institute of epitropes in Dubrovnik law. First, it is pointed to the origin of this institute which is very complex. The author believes that it may bear relation to Roman postclassical law on one and Byzantine law on the other hand. Further, the provisions about epitropes which are contained in *Statutorum civitatis Ragusii* and *Liber Omnium Reformationum* are analysed. For the purpose of comparison there provisions of epitropes in the statutes of other coastal cities are also studied. The numerous perceived similarities and some important differences are outlined together with the concluding considerations.

Key words: *Epitropi; Dubrovnik; Statutorum civitatis Ragusii.*